

Alexy, Kavan, Trnkus: pokus o reflexiu a vizualizáciu diela

Nikola Winková

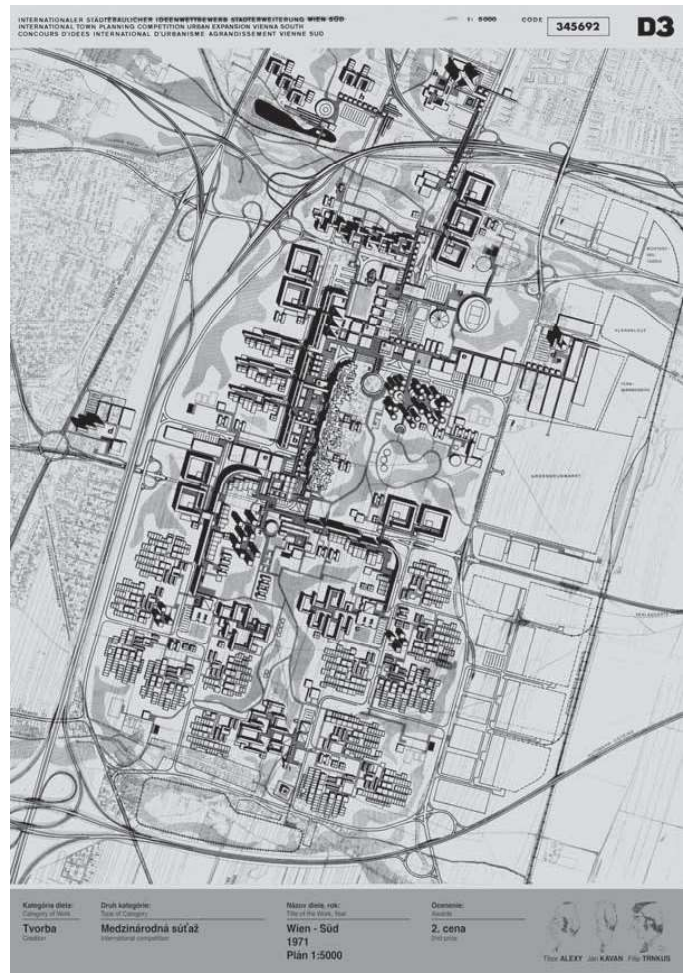
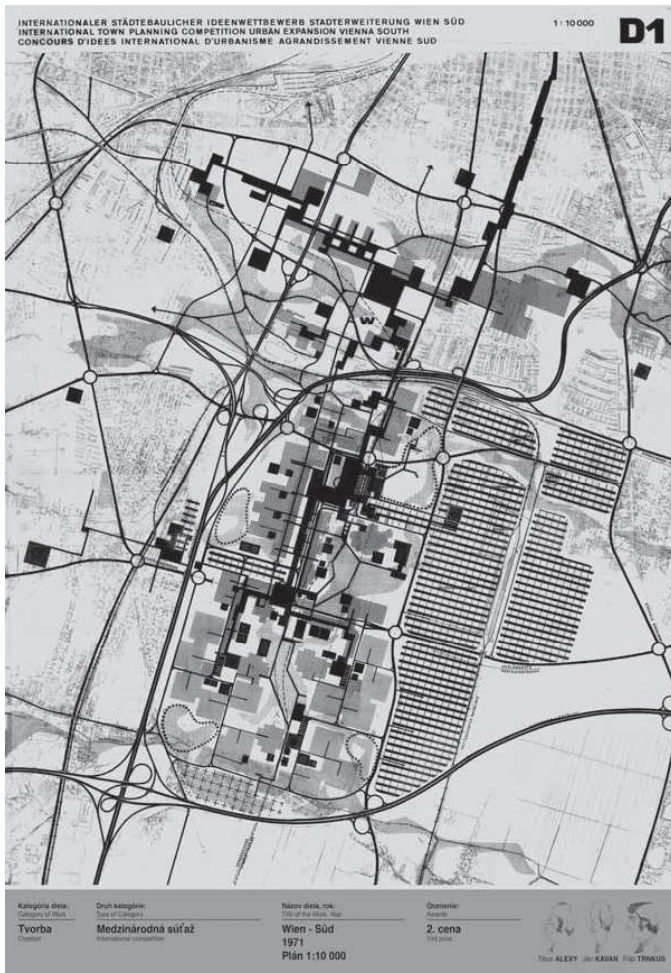
Pozrieť sa s odstupom dvoch generácií na celoživotné dielo zakladateľov slovenskej urbanistickej školy je výzvou aj pre skúsených bádateľov. Pre poslucháčov doktorandského štúdia v študijnom programe Urbanizmus to bola výzva o to väčšia, že sa mohli ako elévi nielen priblížiť k primárnym zdrojom, ale aj k samotným tvorcom, stále aktívnym profesorom urbanizmu – Alexymu, Kavanovi a Trnkusovi. Výsledkom tohto priblíženia je výstava *3 profesori architekti urbanisti vystavujú výber z diela (1965–1995)* v priestoroch foyeru Fakulty architektúry v Bratislave. Expozícia dokumentovala kľúčové etapy tridsaťročnej spolupráce týchto tvorcov, počas ktorej získali úspechy v medzinárodných aj celoštátnych súťažiach, venovali sa vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti. Diela sme predstavili symbolicky na tridsiatich paneloch, ktoré sme rozdelili do troch základných kategórií *Tvorba, veda a publikácie*. Vzhľadom na množstvo pôvodných dokumentov, ktoré sa profesorom podarilo dať dohromady, sme panely doplnili o prezentáciu originálov výkresov a modelov vybraných diel. Expozícia tak môže poskytnúť jedinečný obraz nielen o ich urbanistických koncepciách, teóriách a ich priemet do praxe, ale aj o formálnych znakoch urbanistickej tvorby v druhej polovici 20. storočia.

Nasledujúci výber prezentuje 16 najvýznamnejších diel, ktoré tvoria aj súčasť expozície.

Bratislava-Petržalka

Návrh pre medzinárodnú súťaž tzv. mestského sektora Bratislava-Petržalka z roku 1967 patrí medzi kľúčové diela autorov. Išlo o urbanistickú súťaž storočia, na ktorej sa mohli zúčastniť aj architekti z obidvoch častí vtedy polarizovaného sveta. Územie s rozlohou 1 800 ha bolo príťažlivou výzvou. Ponúkalo priamu nadväznosť na Dunaj, pôvodné meandre, obtokový kanál a okolité lužné lesy. Program výstavby, ktorý počítal s bývaním pre 100 000 obyvateľov ďalej zahŕňal občiansku vybavenosť celomestského a nadmestského významu, plochy pre priemysel a komplexné riešenie komunikačnej kostry pre všetky druhy dopravy.¹

Schému súťažného návrhu charakterizuje najmä zámer priamo viazaného nového centra na Dunaj a staré mesto, ktorý autori riešili pomocou lineárneho rozloženia zástavby s občianskou vybavenosťou mestského a nadmestského významu s obchodno-distribučnými aktivitami, administratívnymi objektmi a aktivitami kultúrno-spoločenského a športového rázu. Rozvoj do hĺbky územia bol zabezpečený

pomocou modernej interpretácie bulváru ako mestskej triedy s polyfunkčným základom, ktorý reprezentuje jasne čitateľné mestské prostredie, z ktorého sa odvíjajú ďalšie komplementárne vetvy do obytnej štruktúry. Vzniknutá tvrdá južná os však bola podrobená kritike.² Veľkou devízou bolo dobré delenie bytových foriem s prevahou nízkopodlažnej zástavby.

V nadväznosti na kongres Medzinárodnej únie architektov UIA v Prahe³, boli do návrhu implementované aj formy experimentálneho bývania vo forme „včelích úlov“, pri ktorých je prírodný prvok integrálnym elementom bytu.

Návrhu bola udelená najvyššia – 3. cena.

Viedeň-juh

Medzinárodná urbanistická súťaž Viedeň-juh z roku 1971, v ktorej sa návrh kolektívu našich profesorov umiestnil na 2. mieste⁴, bola výnimočná rozsahom zadania. Formálne ponímala celý metodický proces tvorby od širšieho kontextu až po demonštrovanie prvej etapy realizácie.

Autorský kolektív obohatený prof. J. Antalom si pri tvorbe stanovili štyri základné tézy, ktoré do návrhu implementovali a vysvetlili ich prostredníctvom schém vypracovaných nad rámec formálnych

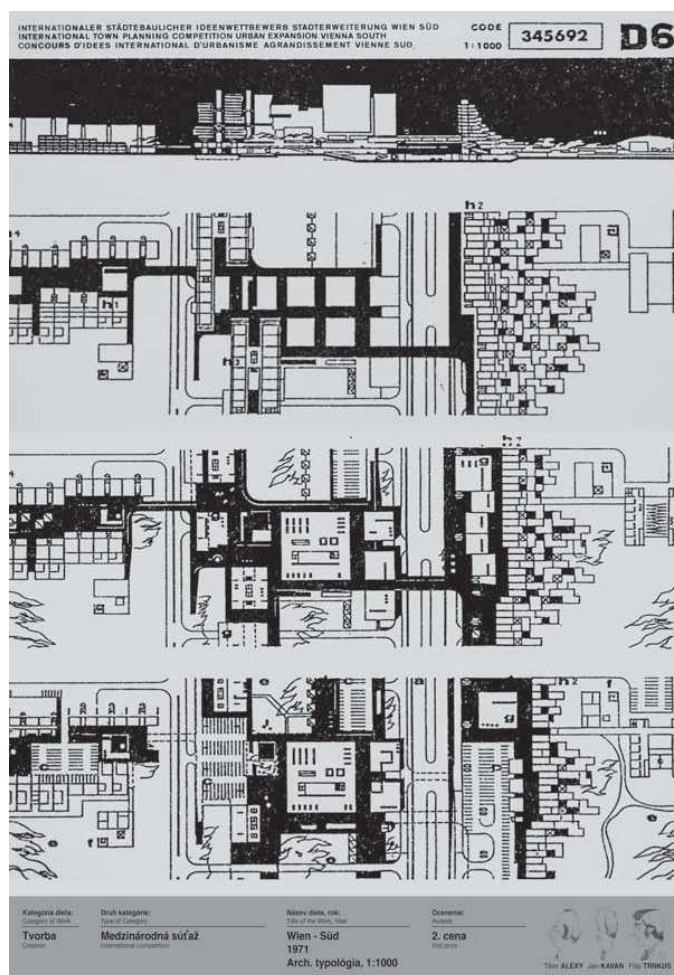
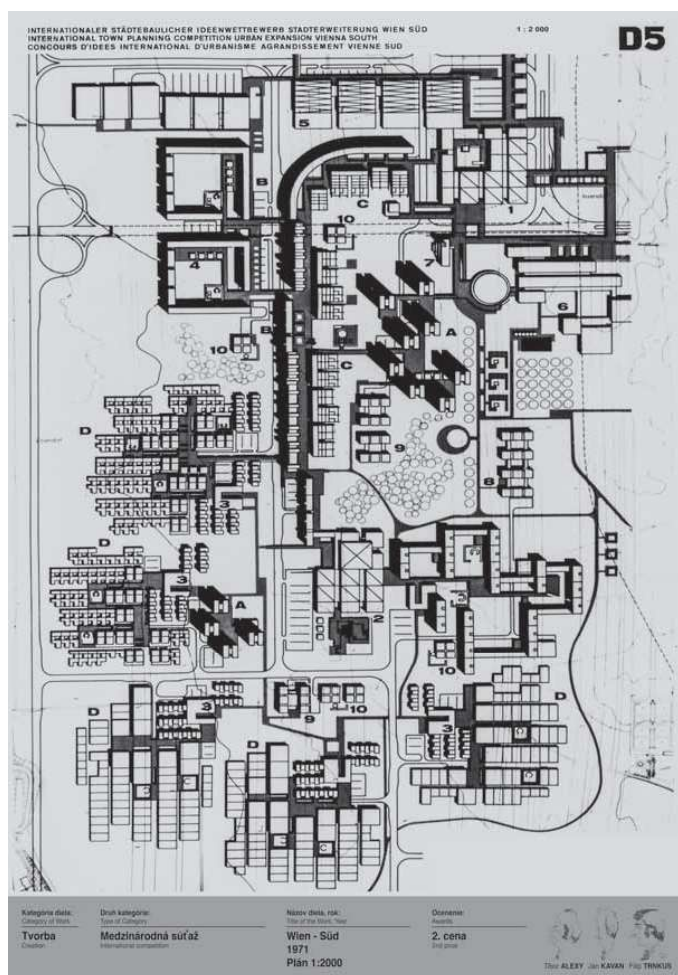
požiadaviek súťaže. Prvou zásadnou tézou bola jednoznačná príťažlivosť centra Viedne, ktorá svojím gravitačným účinkom dostáva nové urbanizačné jadro do excentrickej polohy, čím sa naplnil základný kompozičný princíp asymetrie. Druhou z téz bolo zabezpečenie integrity umelého a prírodného prostredia vo vyššom rámci. Zaistil ju diferencovaný ústredný park mestského prostredia prelínajúci sa parkom obytného prostredia v kľúčových polohách, kde je funkcia bývania injektovaná občianskou vybavenosťou. Tretia zásada objasňovala vedomý princíp hierarchickej štruktúracie priestorov celého územia. Posledný princíp demonštroval naplnenie idey organizačných jednotiek, ktoré sú jasne diferencované a hierarchizované. Ich prepájačom je polyfunkčné rameno mestského charakteru. Návrh sa vyznačuje harmonickou kompozíciou⁵ založenou na princípe gradácie, ktorá sa neobjavuje len v globálnych polohách, ale prejavuje sa na celej štruktúre, čím je zabezpečená orientácia a prehľadnosť skladby. Bohatá artikulácia priestorov zaistuje množstvo priestorového napätia a spolu s dobre využitým okolitým prostredím, ktoré je jednoznačne zapojené do štruktúry mesta, ponúka heterogénne prostredie na výber bývania.

Brno-Bohunice

Zvláštnosťou návrhu našich autorov v súťaži na obytnú štvrť Brno-Bohunice bolo povýšenie areálu nemocnice na dominantný prvok riešenia. Areál situovaný na kopci ovládal celé riešené územie a práve s touto dominantou bolo priečnou osou mestského charakteru priamo prepojené aj ťažisko obytnej štruktúry. Cez mestské ťažisko autori viedli kontinuálny systém peších trás smerujúci cez špecifické kultúrne zariadenia do parku k multifunkčnej hale. Aj v tomto projekte kládli dôraz na rôznorodosť zástavby s veľkým podielom terasového bývania. Kompozičnú vyváženosť dosiahli umiestnením skupín dominant, ktoré mali primárne orientačný charakter a podporovali jasnú čitateľnosť štruktúry.

Trnava-Hlboká

Prezentácia obytného súboru Trnava-Hlboká zachytáva všetky etapy riešenia od súťažného návrhu cez projekt až po realizáciu, čo je pri takýchto rozsiahlych projektoch ojedinelé. Na tomto projekte autori spolupracovali s prof. Jánom Antalom. Vytvorili dve verzie návrhu, za ktoré dostali 1. a 2. cenu. Prezentovaný je len víťazný návrh, ktorý bol akýmsi protestom proti typizovanej výrobe panelových domov. Návrh

totiž počítal s variabilnými stavebnými systémami, pomocou ktorých bola dosiahnutá bohatá konfigurácia a priestorová rôznorodosť. Základom koncepcie bol dobre naštudovaný súčasný stav a danosti lokality. Terénne nerovnosti v podobe dvoch jám na ťažbu hliny boli premyslene využité pre lokalizovanie základných škôl, čím sa pre ne vytvorilo bezhlučné a bezpečné prostredie. Konfigurácia terénu súčasne umožňovala výstavbu atypov v podobe terasových domov. Súťažná koncepcia značne propagovala nízkopodlažnú zástavbu s vysokým podielom individuálnej zástavby a to najmä progresívnych foriem – radovej a átriovej.

Kompozícia navrhovanej štruktúry bola založená na rozvetvovej vegetatívnej forme so zvýraznením nosných ramien štruktúry. Nová štvrť tak organizačne aj kompozične nadväzuje na staré mesto, „rozrastá sa z neho“, rozvetvuje sa ako biologický útvar až do krajinných polôh.⁶ Urbanizačné jadro sa gravitačným pôsobením centra mesta znova dostáva do asymetrickej polohy. Táto lokalizácia je podporená aj krížením osí prírodného a umelého prostredia. Kompozičné i priestorové zviazanie s centrom podporuje aj umiestnenie dominant, ktoré umocňuje siluetu mesta a dotvára priehľady na trnavské kostoly. Blízky kontakt s centrom súčasne podporuje peší pohyb, navrhovaný ako kontinuálny systém v kvalitatívnej hierarchii.

Pri ďalšom spracovaní PÚP autori narazili na obmedzenia v podobe systému Bauring Camus⁷, ktorý

neumožňoval vysokú variabilitu zástavby ako pri súťažnom návrhu. Aj napriek tomu sa im však podarilo navrhnuť „mnohotvárne obytné prostredie, ktorému nechýba rad originálnych znakov“.⁸

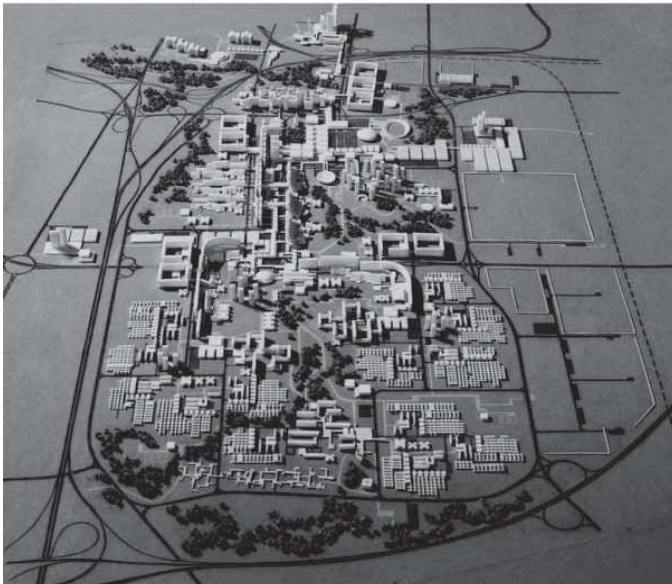
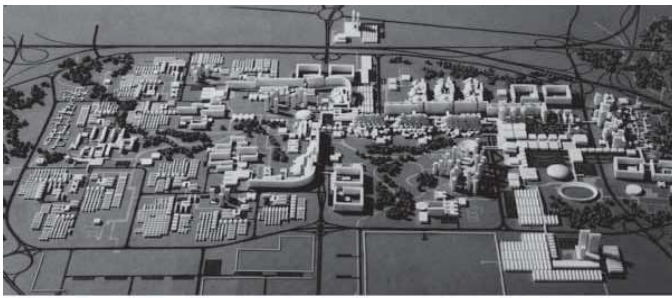
Za prácu na tomto projekte získal autorský tím Cenu Dušana Jurkoviča, ktorá mu bola udelená za metodický vzor na spracovanie územného plánu od širšieho kontextu až po detail a jeho profesionálnu grafickú výpoveď.

Pešia zóna Rímvská Sobota

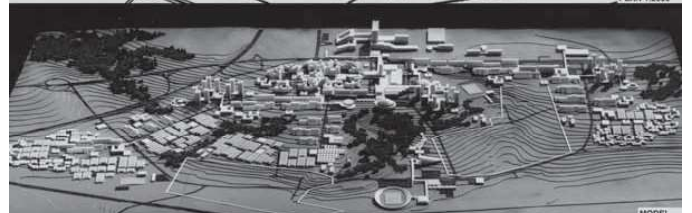
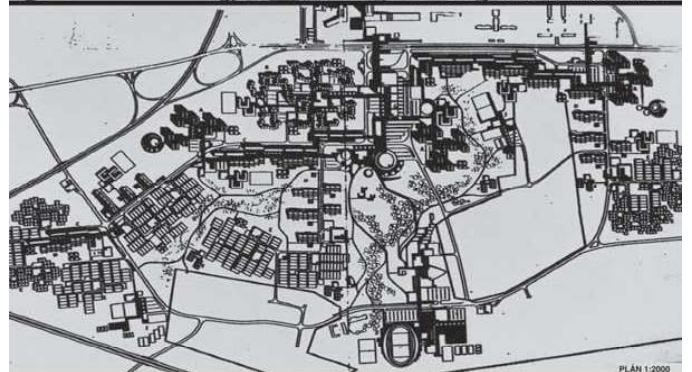
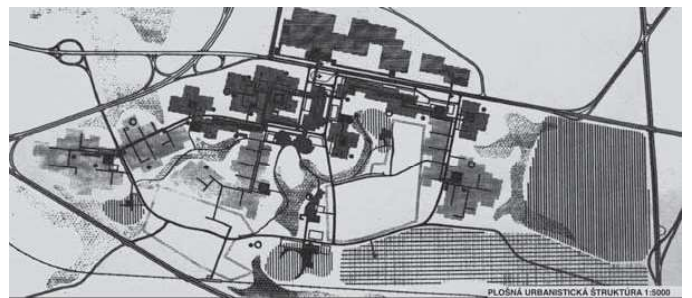
Urbanisticko-architektonická štúdia pešej zóny prezentuje problematiku peších zón na príklade Rímvskej Soboty z roku 1982. Projekt sa pokúšal komplexne zhodnotiť okolité prostredie. Metodickú špecifickosť projektovania peších zón definoval nielen v hierarchickej postupnosti, ale pomenoval ich fundamentálny element – parter. Ten bol v prípade Rímvskej Soboty dôsledne rozpracovaný v horizontálnej polohe artikuláciou dlažby, ktorá reaguje na zmeny smerov v kľúčových bodoch krížovaní ulíc. Osobitne sa projekt venoval aj konzekventnému definovaniu prvkov parteru, či už statických, alebo mobilných.

Základný výskum

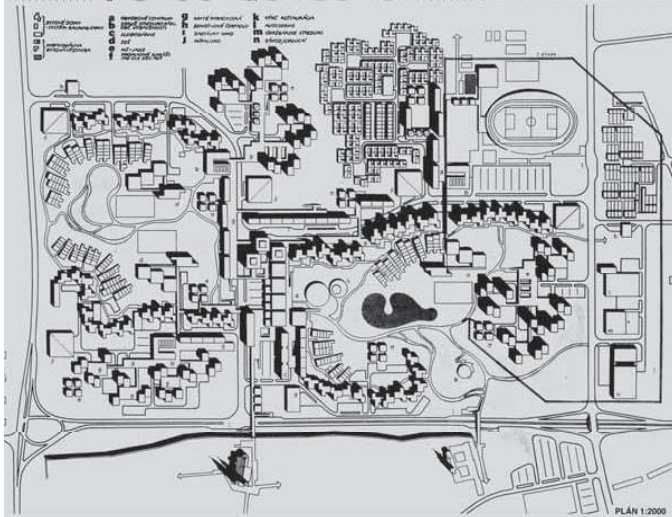
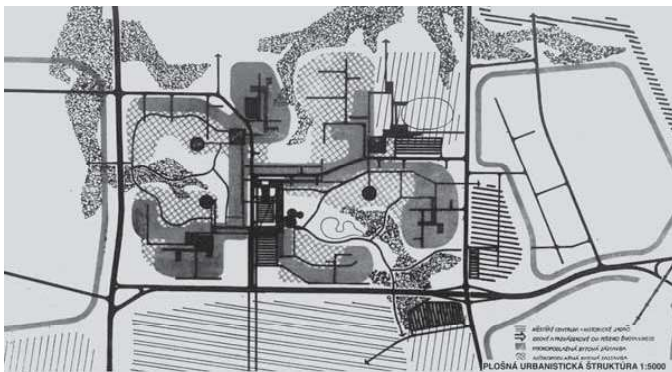
Základný výskum v tvorbe Alexyho, Kavana a Trnkusa reprezentuje spoločná výskumná úloha STU a SAV, ktorej cieľom bolo vymedziť širšiu mestskú centrálnu oblasť so zameraním na demonštráciu teórie

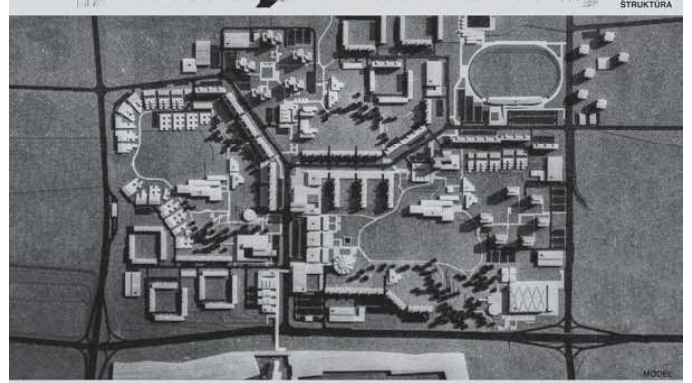
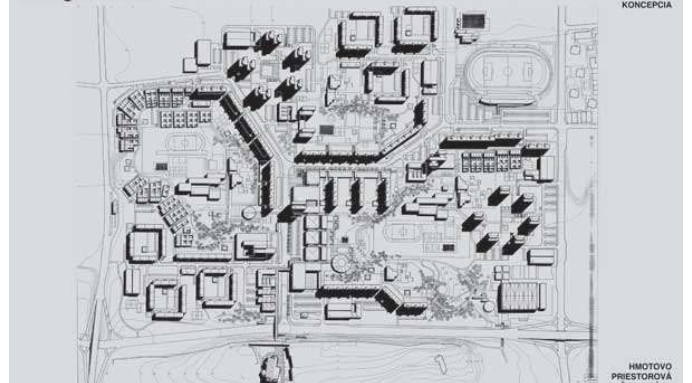
Kategória diela: Tvorba
 Druh kategórie: Medzinárodná súťaž
 Názov diela, rok: Wien - Süd 1971
 Ocenenie: 2. cena
 Model (foto)
 Tvor: ALEXY JIŘ KAVAN Filip TRNKUS

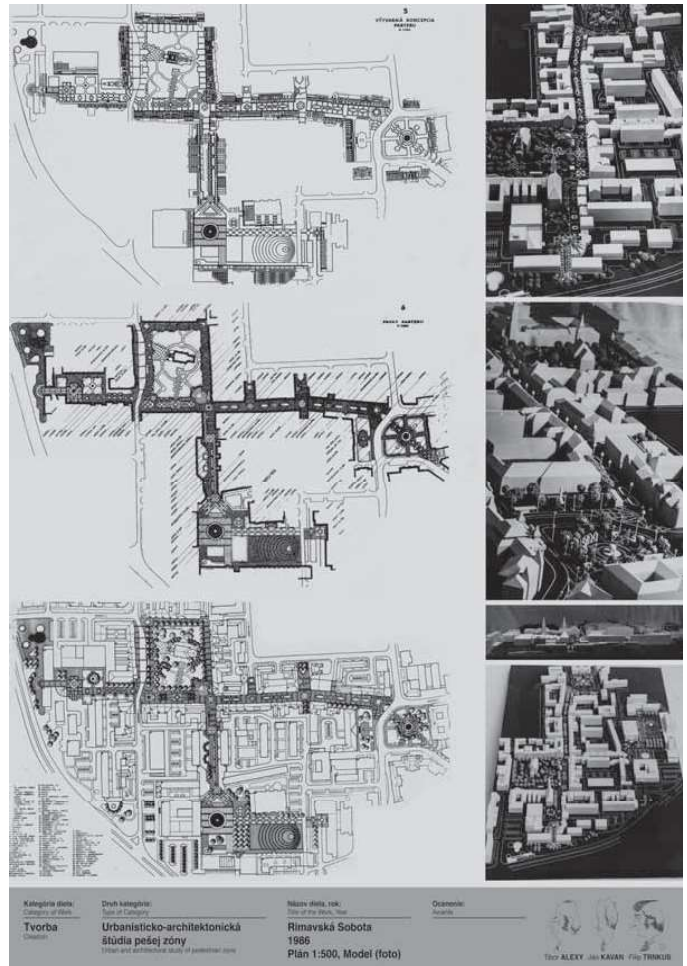
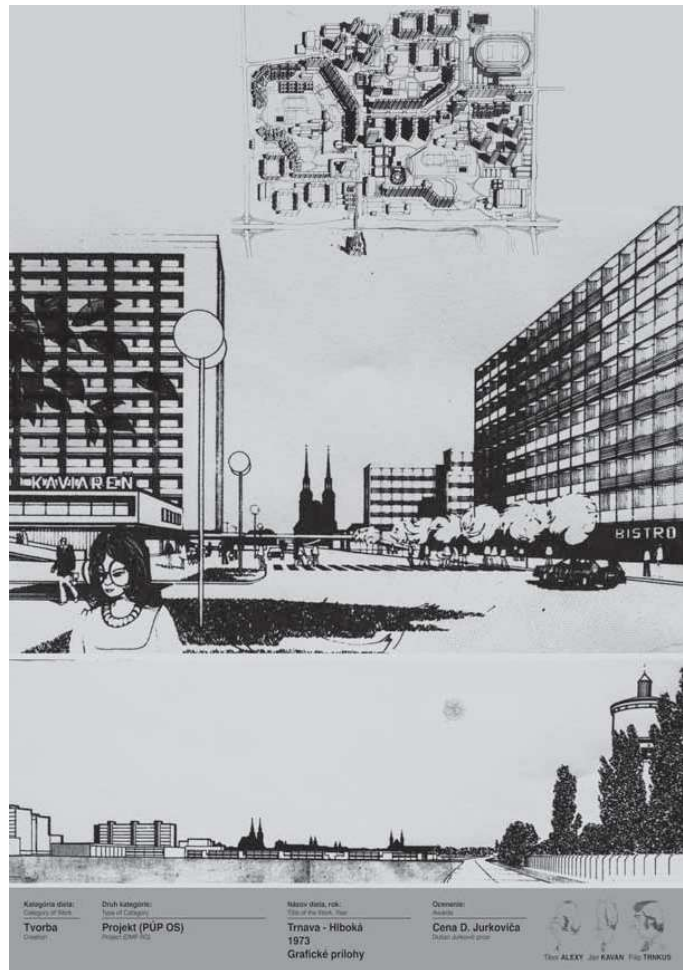
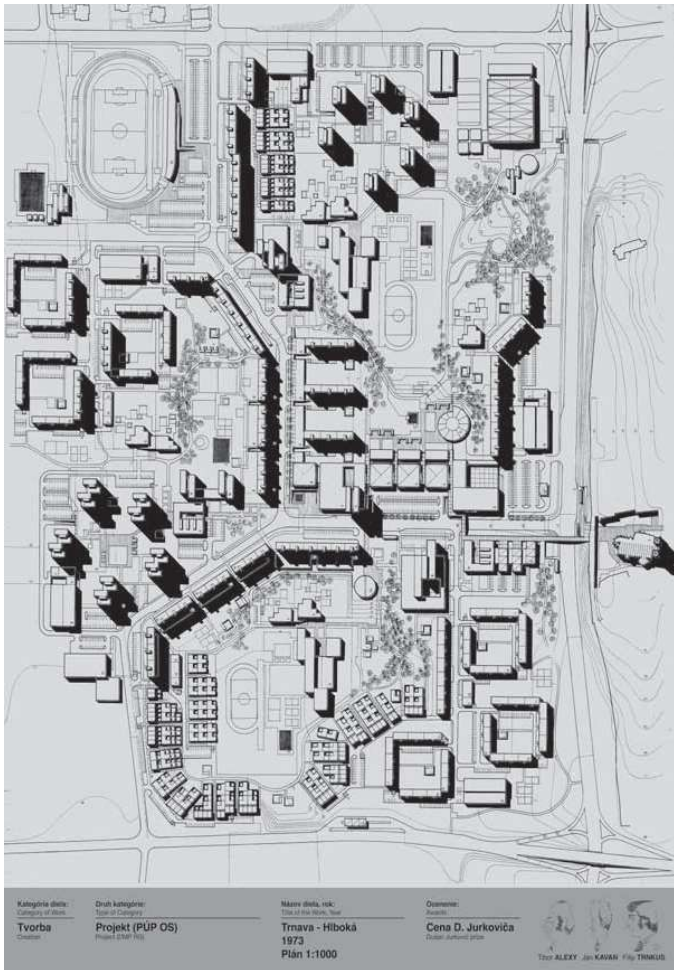
Kategória diela: Tvorba
 Druh kategórie: Celostátna anonymná súťaž
 Názov diela, rok: Brno - Bohunice 1970
 Ocenenie: 1. cena
 Model
 Tvor: ALEXY JIŘ KAVAN Filip TRNKUS

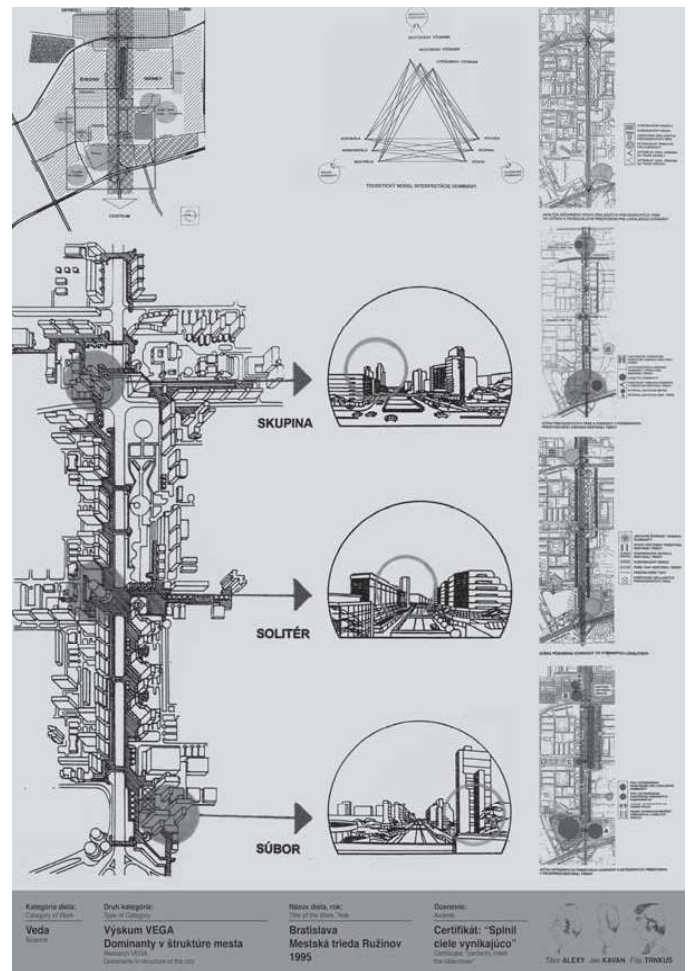
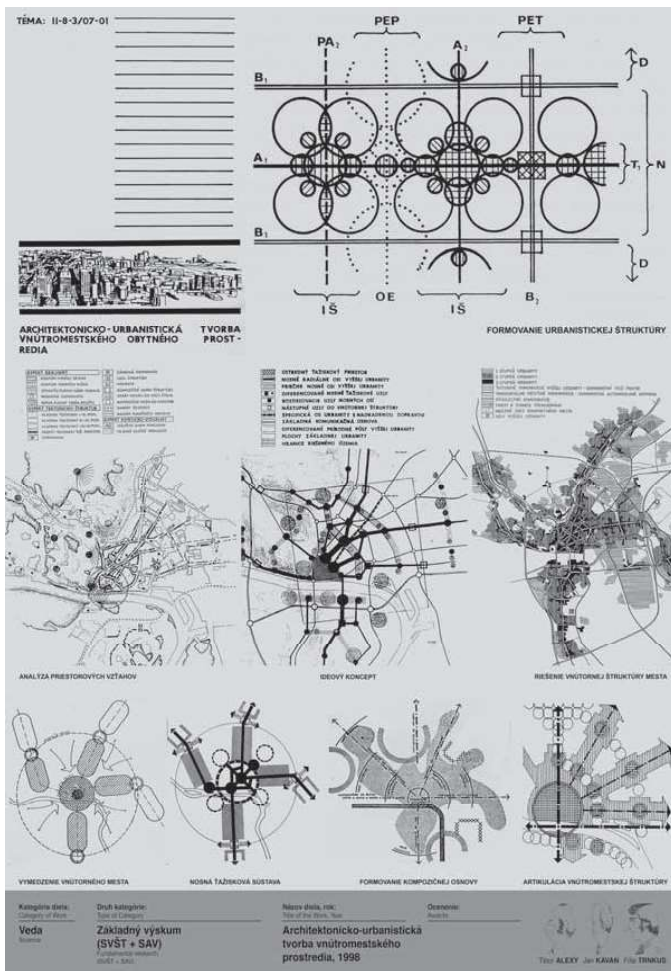

Kategória diela: Tvorba
 Druh kategórie: Celostátna anonymná súťaž
 Názov diela, rok: Trnava - Hiboká 1972
 Ocenenie: 1. cena
 Model (foto)
 Tvor: ALEXY JIŘ KAVAN Filip TRNKUS

Kategória diela: Tvorba
 Druh kategórie: Projekt (PUP OS)
 Názov diela, rok: Trnava - Hiboká 1973
 Ocenenie: Cena D. Jurkoviča
 Model
 Tvor: ALEXY JIŘ KAVAN Filip TRNKUS

transformácie vnútornej urbanistickej štruktúry v interakcii s rastom mesta. Táto teória bola preukázaná na vnútornej štruktúre Bratislavy, kde autori rozvíjali myšlienku tzv. priečnej osi od Emanuela Hrušku⁹, ktorú tvorí idea spojenia Karpát s Dunajom a pokúsili sa o definovanie ďalších priečných osí – zelených filtrov mesta. Eminентnú úlohu ďalej v štruktúre mesta zohrávajú radiály, ktoré sú reprezentantom mestského polyfunkčného prostredia najvyšších hodnôt.¹⁰ Symbióza týchto dvoch prvkov následne vytvára vedome postavený konglomerát, ktorý zabezpečuje vnútornú polaritu mesta.

Aplikovaný výskum

Problematiku aplikovaného výskumu približujú výstupy z výskumu VEGA¹¹ zameraného na úlohu dominant pri identite vnútromestskej štruktúry. Definuje teoretický model interpretácie dominant vo vzťahu k hierarchizovanej priestorovej platforme mesta a ich možnému uplatneniu v konkrétnom prostredí. Výskum bol aplikovaný na mestskú triedu – Ružinovskú ulicu. Identifikoval potenciálne priestory pre lokalizáciu dominant, skúmal sféru ich pôsobenia tzv. „magnetického žiarenia“ ohniska dominanty a overoval vzťah prevádzkových trás a dominant v podmienkach priestorovej percepcie mestskej triedy. Výsledkom bola ilustrácia ich charakteru v scénografií mestskej triedy.

⁹ GROSS, Kamil: Medzinárodná súťaž na Ideovú urbanistickú štúdiu južného obvodu mesta Bratislavy. *Architektúra & urbanizmus* 2, 1968, 1, s. 3 – 14.

² Kamil Gross bol aj editorom katalógu súťažných návrhov.

³ Hlavnou témou Pražského kongresu bola téma Architektúra a ľudské prostredie, ktorá rozoberala možnosti transformácie veľkokapacitného bývania v súlade s novým trendom nároku na prostredie.

⁴ Do súťaže sa prihlásilo 440 účastníkov a bolo zaslaných 219 súťažných návrhov. Udelené boli štyri ceny, desať uznávacích prémie a deväť pochvalných uznání. BREIT, R.: Vídeň-Jih, Mezinárodní urbanistická ideová súťaž na rozšírenie mesta Vídeň-Jih. *Architektura ČSR* XXXI, 1972, 9, s. 428 – 433.

⁵ BREIT, R.: Vídeň-Jih. Mezinárodní urbanistická ideová súťaž na rozšírenie mesta Vídeň-Jih. *Architektura ČSR* XXXI, 1972, 9, s. 428 – 433.

⁶ VOJTKOVÁ, Viera: Trnava-Hlboká, Nová vetva zo starého kameňa. *Projekt XVI*, 1974, 8, s. 62 – 65.

⁷ Bytová zástavba bola riešená montovaným technologickým systémom Bauring Camus pre 4 a 9 podlažné obytné domy. Výškové obytné 13-podlažné domy boli realizované dochádzajúcim systémom T-06 B a v poslednej etape ich doplnil systém NKS. In: LASOVSKÝ, Jiří: Obytný obvod Trnava-Hlboká, Mnohotvárné obytné prostredie. *Československý architekt* XXI, 1975, 6, s.1.

⁸ LASOVSKÝ, Jiří: Obytný obvod Trnava-Hlboká, Mnohotvárné obytné prostredie. *Československý architekt* XXI, 1975, 6, s. 1.

⁹ Otázkou priečných osí sa zaoberal už A. Polóczi v rokoch 1914 – 1917. Na rozdiel od Hruškovej, ktorá ulahčovala spojenie medzi mestskými radiálami, ju smeroval od Grasalkovičovho paláca do Prievozu. In: DULLA, Matúš – MORAVČÍKOVÁ, Henrieta: *Architektúra Slovenska v 20.storočí*. Bratislava, Slovart, 2002, s. 204 – 205.

¹⁰ Základný výskum zároveň zdefinoval pojem urbanita a určil jej stupne. Podrobnejšie pozri: ALEXY, Tibor: *Vývoj a premena urbanistickej štruktúry*. Bratislava, STU 1999.

¹¹ Výstupom výskumu bol súbor teoretických prác s názvom *Úloha dominant pri identite vnútromestskej štruktúry*. Bratislava, Vydavateľstvo STU, 1999.